

Význam potockého pobytu pre vývoj pedagogiky Komenského

JOZEF PŠENÁK

Anotácia: Štúdia je zameraná na hodnotenie potockého obdobia J. A. Komenského (1650 až 1654) pre vývoj jeho pedagogiky. Komenského ideálom tu bolo založenie sedemtriednej pansofickej školy. Pedagogickú sústavu, ako ju poznáme z Didaktiky, Pampaedie a iných prác precizoval a doplnil ďalšími prácami, ktoré tu vznikli.

Kľúčové slová: pansofická škola, vzdelanie, vzdelávací proces, škola dielňa ľudskosti, učebné metódy, školské divadelné hry, múdrosť, mravnosť, paralelizmus vecného a jazykového vzdelávania.

Komenského cieľ cesty do Uhorska bol podľa F. Karšaia trojaký: cirkevno-správny, politický a školský.¹ Vývin politickej situácie v Európe poskytoval veľmi dobrú pôdu pre Komenského ďalekosiahle plány, ktoré majú svoje korene nielen v aktívnom boji za slobodu českého národa, ale aj v utopickom projekte Komenského všenápravy ľudských vecí. Myšlienka uzavretia spolku medzi vládami protestantských krajín Európy: Anglicka, Holandska, Dánska, Švédska a Sedmohradska proti Habsburgovcom a pápežským dvorom, bola pre Komenského reálnym plánom vyrastajúcim z analýzy politickej situácie. Sedmohradské kniežatstvo bolo veľmi pozoruhodným útvarom a svojou polohou hospodársky i politicky veľmi významným. Na jednej strane panoval tu hlboký feudalizmus, ktorý Komenský najostrejšie odsúdil v reči De cultura ingeniorum (O vzdelaní ducha), prednesenej 24. novembra 1651 pri otvorení vyučovania na reformovanej potockej škole, rovnako aj v spise Gentis felicitas (Šťastie národa), na druhej strane tu boli predpoklady na realizáciu nielen pedagogických, ale aj politických plánov. Bola tu sloboda, aká nebola v strednej a východnej Európe. Existovala tu kultúrna a ekonomicko-politická tradícia, ktorú vytvoril Juraj I. Rákóczy, v jeho stopách pokračovala aj kňažná Zuzana Lórantfy a knieža Žigmund Rákóczy. Juraj I. Rákoczy staral sa o vzdelanosť a vydávanie kníh, posielal študentov na holandské a anglické vysoké školy a štedro podporoval školy aj vo svojej krajine. Osobitnú pozornosť venoval potockej škole, pre ktorú dal postaviť nové budovy, pozval na ňu vynikajúcich učiteľov, postaral sa o vybudovanie knižnice a dobre zariadenú tlačiareň.

Z hľadiska ekonomicko-politického poznal nedostatky feudálneho Uhorska. Urobil prenikavú analýzu sedmohradských pomerov a načrtol jasný reformný program v spise *Gentis felicitas*. Korene feudálnej biedy spočívajú okrem nevzdelanosti v hospodárskej, jazykovej a politickej rozdrobenosti. Nápravu možno urobiť len novou reformou štátu, ktorou by sa obrodil sedmohradský štát a začlenil medzi pokrokové európske národy. V dosiahnutí tohto cieľa videl aj splnenie svojho politického poslania, poslania protihabsburského bloku, protihabsburského odporu.

Pobyt Komenského v Blatnom Potoku (1650–1654) tvorí slávnú kapitolu jeho života, je to neobyčajne plodné životné obdobie. Podľa Jána Kvačalu z prác tu napísaných „ . . . pedagogická múdrosť tečie plným prúdom.“² Výsledok tohto štvorročného pobytu je aj kvantitatívne veľkolepý. Rozsahom sa vyrovná pedagogickým výťažkom predchádzajúcich dvadsiatichdvoch rokov.³

Komenského pedagogické dielo preniklo do Uhorska ešte v čase pred jeho pôsobením v Blatnom Potoku.⁴ Komenský tu prišiel ako uznávaný odborník, autor viacerých učebníc, ktorých teoretické zdôvodnenie podal v spise *Methodus linguarum novissima*.

Školskú reformu chápal veľmi široko, avšak prostredie v Blatnom Potoku nebolo osobitne pripravené na prijatie vtedy najpokrokovejších a najprogressívnejších pedagogických myšlienok. Do Blatného Potoka prichádzal s jasnou ideou uskutočňovať programovaný náčrt *Illustris scholae idea* (Idea svetlej potockej školy). Jeho ideálom bolo založenie sedemtriednej pansofickej školy, pre ktorú napísal teoretický program v spise *Schola pansophica* (Škola pansofická) a vytvorenie učebníc pre ňu. Chcel existujúcu školu zmeniť na pansofickú. V skutočnosti sa realizovala len reforma latinského štúdia, otvorili sa len tri jazykové ročníky, ktoré zodpovedali trom základným latinským učebniciam.

Náčrt svojho reformného programu, nazvaný *Idea svetlej potockej školy*, odovzdal hneď po príchode knažnej Zuzane Lórantfyovej a Žigmundovi Rákócziimu. Jeho škola mala byť vo vnútri plná svetla a aj navonok šíriť svetlo. Nazýva ju svetlou (*illustris*). Aj v tomto programovom spisku sa objavuje idea demokratizácie vzdelávania – vzdelanie poskytnúť nielen šľachtickým deťom a deťom mešťanov, ale aj vidieckym deťom.

Svoju pozornosť ďalej venuje vnútornej stránke potockej školy. Škola má byť dielňou ľudskosti, má pestovať myseľ, srdce a jazyk. Učebnú látku rozvrhol do siedmich tried (prvé tri triedy sú filologické, štvrtá je filozofická, piata logická, šiesta politická a siedma teologická). Zdôrazňuje uplatňovanie princípu činnosti, samostatnú prácu žiakov ako hybný moment vo vyučovaní. V projekte podáva ďalšie konkrétne návrhy na realizovanie vlastnej didaktickej práce.

V potockom spise *Schola pansophica* načrtol teóriu univerzálneho vzdelania i keď je zameraná na kultiváciu detí školského veku. Komenský v spise uvažuje o vzťahoch všetkých činiteľov, podmieňujúcich úspech správneho všestranného vzdelávania: vzťahy vecí, osôb, miesta, času a spôsobu. Vzdelávací proces rozčleňuje na niekoľko stupňov. Štúdia prvého stupňa (*primaria studia*) mali byť zamerané k podstate, jadrú, základu múdrosti, výreč-

nosti, počestnosti a zbožnosti.

Úspešný výchovný výsledok závisel na tom, aby sa tieto štúdiá spájali so štúdiom druhého stupňa (*secundaria studia*), tj. so skúmaním podrobností, ktoré dopĺňujú a spresňujú poznatky. K týmto dvom druhom štúdiá pripája v tomto spise tretí – (*studia terraria*) – odpočinok, osvieženie a hry. Tvoria nevyhnutý doplnok na zachovanie síl, telesného a duševného zdravia. Preto Komenský rozpracoval svoj návrh pansofického štúdia i z hľadiska obsahu vzdelania i z hľadiska časového rozvrhnutia, aby sa udržala sviežosť tela a čulosť ducha.⁵

Komenský načrtáva projekt pansofickej školy, kde by sa všetci prijatí vzdeľávali a dokonale cvičili vo všetkom potrebnom pre život. Preto sa ich myseľ bude cibriť na poznanie vecí, ruky na konanie dobrých činov a jazyk na osvojenie výrečnosti. V oblasti výučby jazykov pansofická škola nezostáva na rovine materinského jazyka, ale vyžaduje „vybrúsenie“ v latinskom, gréckom a hebrejskom jazyku. Prostriedky k múdrosti treba našou usilovnosťou podriaďiť krásnym knihám, spoľahlivým učiteľom a dobrej metóde. V týchto súvislostiach píše: „A tak škola nech prestane byť labyrintom, robotárňou, väzením a trápením a nech začne byť hrou, palácom, hostinou a rajom.“⁶ Škola – dielňa ľudskosti a múdrosti potrebuje predovšetkým dokonalý poriadok, ktorý sa dotýka vyučovacích predmetov, zamestnancov školy, učebných pomôcok, rozdelenia času určeného škole, prestávok a prázdnin.

V kazateľsky koncipovanej úvahe O ťažkostiach pansofického štúdia sa obracia na scholarchov, ktorí majú bdieť nad chodom a prosperitou školy. Uvádza dôvody, prečo treba školu reformovať, aké prostriedky k tomuto cieľu vedú a akými spôsobmi ich použiť. „... k tomuto dílu je treba pristupovať obezrele, a nikoli povrchně, pretože je neobvyklé a ojedinelé.“⁷ Pokladá to za vážnu úlohu, ktorú treba splniť od začiatku do konca.

Vstupnou rečou potockou *Oratio de cultura ingeniorum* začal Komenský svoje pôsobenie na škole v Blatnom Potoku. V nej sa opäť stretávame so vševednými myšlienkami – spájať um, srdce, ruky a jazyk. Komenský hovorí, že bez vzdelania sa nemôže človek stať skutočným človekom. Vo vzdelanom národe všetci slúžia všetkým. Vzdelanosť bráni porušovať pravidlá mravnosti. Vzdelaní ľudia venujú a oddávajú sa umeniu a pestovaniu vied, vynikajú aj zbožnosťou.

Na uskutočnenie takéhoto ideálneho stavu bude potrebné, aby sa predovšetkým rodičia starali o vzdelanie svojich dietok. „... Preto potrebujeme vzdelanie, aby sme sa stali schopnými všetko správne rozumieť, chcieť a konať a vyjadriť slovom, aby sme sa tak naozaj mohli nazývať ľuďmi. . . . Teda každého treba vzdelávať, aby každý žil ako človek, kto sa narodil človekom.“⁸ Po rodičoch sa bude treba postarať o vychovávateľov, dobré školy so svedomitými učiteľmi. Podľa Komenského „Šťastný je národ, ktorý má veľa múdro zariadených škôl.“⁹

28. 11. 1650 predniesol v potockej škole reč Ako dômyselne používať knihy, hlavný nástroj vzdelávania, v ktorej podáva rad pokynov o štúdiu a o práci s knihou. Knihy pokladá za pokrm múdrosti, prameň ponaučení, príkladov, mravov, zákonov a náboženstva, ktorý si treba viac vážiť ako zlato a drahokamy.

Medzi potocké spisy patrí aj *Schola latina tribus classibus divi- da* (Latinská škola rozdelená na tri triedy), ktorá bola vlastne výťahom z *Methodus linguarum*. Spis obsahuje učebné osnovy prvých troch tried sedemtriednej školy. Ich úlohou je okrem zvládnutia základných vecných poznatkov naučiť žiakov aj latinský jazyk. V úvodnej kapitole spisu Komenský zdôrazňuje svetový význam latinského jazyka, ktorý v 17. stor. bol medzinárodným dorozumievacím jazykom a jazykom vedcov, preto ho musel ovládať každý vzdelaný človek. V mnohých svojich spisoch ostro kritizoval vyučovacie metódy vtedajšej školy a osobitne zlé metódy vyučovania latinského jazyka.¹⁰

Načrtnutý metodický postup má tri stupne. Prvý stupeň znamená polozenie základov celého latinského jazyka, čo realizuje v učebnici pre začiatocníkov *Vestibulum* (Predsieň). Preto prvú triedu Komenský nazýva aj vestibulárna trieda. Učebnica druhého stupňa je *Janua* (Dvere), vznikla v období prvého lešnianskeho pobytu (1631) a úlohou tohto stupňa je podať celú štruktúru jazyka. V tretej triede, nazvanej atriálnej podľa učebnice pre túto triedu *Atrium* (Sieň), si žiaci osvojujú rečnícky jazyk. „Predsieň ukáže kostru, Dvere telo, Sieň život a farby jazyka“,¹¹ píše Komenský.

V poslednej tretej kapitole spisu podáva podrobný metodický návrh ako tieto knihy používať, ako prijímať na štúdium len vekom a nadaním spôsobilých žiakov, prijímať ich naraz, jedenkrát v roku a vyučovanie realizovať kolektívnou formou. Učiteľ latinského jazyka musí súčasne rozvíjať myseľ, ruku a jazyk. Aj v tomto spise sa stretávame s výrokom: „ . . . pravá didaktika ukladá žiakovi prácu a učiteľovi vedenie.“¹² Všetko sa má robiť nenásilne, podľa Komenského: *Omnia sponte fluent, absit violentia rebus* – Všetko nech plynie samo od seba, násilie nech je vzdialené veciam.

Široké poňatie učebnej metódy neopúšťa ani v ďalšej potockej reči *Chválo-reč o pravej metóde*. V labyrinte školského vyučovania to je metóda ustavičnej analýzy a syntézy, ktoré dopĺňa synkritickou, porovnávacou metódou. Odporúča „vyberanú“ metódu štúdií, ktorá má byť jednoduchá i ľahká, ale dostačujúca, aby pútnici vo vedách prešli všetkými jaskyňami štúdií.

Osobitnú pozornosť v praxi potockej školy venoval presnej nomenklatúre vecí, o čom svedčí reč s rovnomenným názvom. Zdôrazňuje presné pomenovanie vecí, bez ktorého je nemožné presné poznanie. Presná nomenklatúra vecí je základom ľudskej múdrosti. „ . . . Lebo múdrosť sa skladá z rozsiahleho, pravého a jasného poznania vecí, nie slov.“¹³ Tieto proklamované zásady uplatnil Komenský pri tvorbe učebníc, ale najmä v svojom slávnom diele *Orbis pictus*.

V Blatnom Potoku bol najmenej spokojný s dosiahnutými výsledkami v oblasti mravnej výchovy. Lenivosť a nedisciplinovanosť žiakov ho viedli k napísaniu *Pravidiel mravnosti* a *Fortia* znova živého alebo ako vyhnúť lenivosť zo škôl. Vzdelávací projekt Komenského zahrňoval okrem štúdia vied, umenia a jazykov i vzdelávanie mravov a vštepovanie zbožnosti. Mravnosť bola podľa Komenského jedným z cieľov vzdelania. Vymedzil štyri základné cnosti: múdrosť, umiernenosť, statočnosť a spravodlivosť. Múdrosť, ktorú uviedol z mravov na prvom mieste, je v pansofickom poňatí cieľom vzdelania. V Pravidlách mravnosti Komenský neanalyzuje pojem morál-

ky, základné kategórie morálky, ale mu ide skôr o pravidlá primeranej životosprávy a pekného a účelného spoločenského správania. Pravidla mravnosti dostávali žiaci veľmi jednoduché poučenia o spoločenskom správaní v priebehu celého dňa a pri spoločenskom styku s inými ľuďmi.

Vo Fortiovi sa zamýšľa aj nad otázkou ako vyhnúť lenivosť zo škôl. Chyba je na strane žiakov, ale aj učiteľov a rodičov. Sťažuje si na hrubosť a povýšectvo šľachtických žiakov. Opäť žiada demokratický vzťah učiteľa k žiakovi.

Pre potockú školu určil aj spis *Leges schola bene ordinatae* (Zákonny pre dobre organizovanú školu). Týmto zákonmi chcel Komenský upraviť život školy. V spisku načrtol komplexný a sústavný poriadok života a práce na škole. Školu pokladá za semenisko nielen cirkvi, ale i obcí a štátu. V pansofickej škole má byť všetko usporiadané, organizačný poriadok sa mal dotýkať osôb, vecí, miesta, času, kníh i práce a nakoniec aj odpočinku. Do presného poriadku žiada uviesť veci, ktoré sa majú učiť, všetky nástroje poznania, osobitne knihy, miesto pre spoločné vyučovanie, čas, ktorý sa má venovať cvičeniam i samotná práca, oddych a prázdniny.

Osobitnú pozornosť venuje v Zákonoch učiteľom a súkromným vychovávateľom. „Učitelia nech sú mužovia zbožní, počestní, činní a usilovní, živé vzory cností, ku ktorým majú iných vychovávať, nie s pretvárkou, ale naozaj.“¹⁴ Riaditeľ má byť „svetlom a stĺpom“ celej školy, vodcom a radcom učiteľov.

V Blatnom Potoku vznikla aj metodická práca *Začiatky čítania a písania*. Komenský uvádza metodický postup učiteľa ako postupovať pri elementárnom vyučovaní.

K Blatnému Potoku sa viaže aj napísanie školských divadelných hier zhrnutými do spisu *Schola ludus* (Škola hrou). Komenský ich pokladal za dôležitú výchovnú a učebnú pomôcku, za prostriedok rozvíjania aktivity žiakov. Správne vystihol výchovný a vzdelávací význam školských divadelných hier. Už v Lešne napísal dve divadelné hry, a to Diogenes kynik (1640) s historicko-filozofickým námetom a Patriarcha Abrahám (1641) s biblickým námetom. Po príchode do Blatného Potoka chcel uviesť divadelné hry do školy, ale ne našiel pochopenie ani u rektora ani u ostatných učiteľov a dozorcov školy. Vo Vlastnom životopise (*Continuatio admonitionis fraternae de temperando charitate zelo*), (1669) sa zmieňuje o svojej nespokojnosti s vyučovacími metódami blatnopotockého učiteľského zboru, ponosuje sa na neporozumenie učiteľov pre jeho didaktické snahy, na odmietanie jeho návrhov na zavedenie didaktických hier, pretože „niet účinnejšieho prostriedku na vypudenie duševnej malátnosti a na povzbudenie k činnosti.“¹⁵

Látku *Dverí jazykov* spracoval v ôsmich hrách, všetky sú zhrnuté v spise *Schola ludus*. Jednotlivé hry majú tento obsah: 1. Väčší svet – veci prírodné (makrokozmos), 2. Svet v malom – človek (mikrokozmos), 3. Ľudské zamestnania (remeslá), 4. Nižšia škola, 5. Univerzita, 6. Život po stránke mravnej, 7. Život rodinný a život v obci, 8. Život v štáte a v cirkvi.

Komenský, presvedčený o veľkom význame školských divadelných hier, ich zaradil aj do programu pansofickej školy.¹⁶ Prínos divadelných hier podľa Komenského je v tom, že „... mládež týmto spôsobom krátkou cestou a príjemne, príkladmi a napodobňovaním vedú k tomu, aby navykala pozorovať

rozmanitosť vecí, odpovedať na rozličné otázky bez prípravy, slušne sa pohybovať, ovládať prirodzene tvár, ruky a celé telo, striedať a meniť hlas, slovom čestne hrať akúkoľvek úlohu a pritom všetkom zbaviť sa detskej ostýchavosti a počiť si nenútene.“¹⁷

V podrobnom náčrte tried sedemtriednej pansofickej školy odporúča pre každú triedu divadelné hry.

Počas svojho úspešného pôsobenia v Blatnom Potoku napísal aj svetoznáme dielo *Orbis pictus*, ktoré bolo ako učebnica ešte používanjšie ako Janua. Znamená ďalší vyšší stupeň v hľadaní ľahkej, spoľahlivej a príjemnej metódy jazykového vyučovania, paralelného s osvojovaním vecných poznatkov. Autor dôsledne anticipuje didaktické zásady názornosti a aktivity. Aké je miesto tohto diela v celom pedagogickom diele J. A. Komenského? Niektorí autori (A. A. Krasnovskij, L. Bakoš) ho pokladajú za najjasnejšiu syntézu Komenského pedagogických názorov v ich praktickom používaní pri vyučovaní podľa jeho zásad. Komenský v diele uplatňuje senzualistické stanovisko a z neho odvodzuje didaktické zásady, pedagogický realizmus a pansofický charakter svojho pedagogického systému. *Orbis pictus* bol ešte populárnejší ako Janua a bol obľúbenou učebnicou na školách takmer dve storočia.

Osou a metodickým základom celého spisu je noetický senzualizmus. Jasne to vidieť v úvode spisu, ktorý Komenský k nemu napísal. Základom pravého, úplného a jasného vzdelania je predkladať zmyslom veci. Starostlivo cvičiť zmysly, aby pochopili rozdiely, ktoré sú medzi vecami, znamená klást základy aj pre úplnú múdrosť, aj pre rozumnú výrečnosť, aj pre to, aby sme v živote všetko rozumne robili. Školy toto všeobecne zanedbávajú, a preto výsledky ich práce sú nepatrné. Komenský o diele píše: „Svet v obrazoch obsahuje súhrn celého sveta a jazyka, je plná obrázkov, pomenovaní a opisov vecí, znamená novú pomoc školám.“¹⁸

Vo vlastnej pedagogickej práci uskutočňoval požiadavku rozvíjať všetky zmyslové orgány predovšetkým pomocou dobrých učebníc.

Komenský v úvode píše, že je falkou Predsiene a Dverí jazykov. Názornosť diela mala viac priblížiť deťom veci, o ktorých sa v knihe hovorí, vzbudiť záujem detí o poznávanie, spríjemniť vyučovanie cudzieho jazyka a prehľbovať vzťah a lásku k materinskému jazyku.

A. A. Krasnovskij zdôrazňuje vysokú pedagogickú hodnotu obrázkov v Svete v obrazoch, upozorňuje na ich životnosť a dynamickosť, vzájomnú súvislosť, čím vyvolávajú v deťoch hlboký záujem a tvorivú fantáziu. Preto sa kniha správne považuje za pravzor všetkých ilustrovaných kníh pre deti.¹⁹

Orbis pictus zostavil Komenský v intenciách, ktoré pre obsah školy materinského jazyka vyslovil vo Veľkej didaktike v XXIX. kapitole. Okrem tradičných požiadaviek teologického a mravoučného charakteru na osvojenie materinského jazyka zdôrazňuje poznatky z prírodných vied, poznatky o hospodárskom a politickom stave a základné poučenia o remeslách.²⁰ Rozvoj obchodu, remiesel a priemyselnej výroby našli odraz aj v tomto diele. Súčasníci a ďalšie generácie pozitívne hodnotili metodické a obsahové klady tohto diela.

Pobyt J. A. Komenského v Blatnom Potoku má pre Slovensko význam aj preto, že priamym osobným stykom sa podieľal na riešení školských, politic-

kých a cirkevných otázok na Slovensku. V Blatnom Potoku sa po dvadsiatich rokoch vrátil k učiteľskej práci, ktorá ho podnecovala hľadať nové, účinné výchovné metódy. Jeho úsilie bolo korunované vynikajúcimi úspechmi. V početných pedagogických prácach ďalej rozvinul svoje pedagogické myšlienky. Komenskému sa nepodarilo realizovať celý projekt pansofickej školy. O potockom pobyte v súvislosti s Komenského ideou všemúdrosti sa takmer vôbec nehovorilo. Podľa J. Bramboru „ . . . tato doba čtyř let měla rozhodující význam pro vytváření největšího a nejdůležitějšího pansofického díla Komenského a nepochybně jeho nejhlavnějšího spisu vůbec.“²¹ Nehovorilo sa preto, lebo chýbali poznatky o úzkej spojitosti pedagogických a pansofických spisov. Okrem podnetov a skúseností odnášal si Komenský i hotové pomôcky (matriču signetu), ktorým ozdoboval svoje pedagogické spisy a oznamoval svoju hlavnú pedagogickú zásadu.

Positívne možno hodnotiť aj spojenie problematiky školského vzdelávania so sociálnymi aspektmi, čo sa prejavilo osobitne v Reči o vzdelaní ducha a v Šťastí národa.

V Blatnom Potoku vznikla tretia jazyková učebnica Atrium, jej prvé a jediné znenie. V súbore Eruditio scholastica združil svoje jazykové učebnice, ktorých iniciály mu vytvárali symbolické meno via (Vestibulum, Ianua, Atrium). Podľa Komenského má byť pre každú triedu jedna učebnica, ktorá obsahuje všetko, čo sa majú žiaci za rok naučiť. Názvy učebníc sú zhodné s názvami tried.

Osobitnú kapitolu vo vzťahu Komenského ku Slovensku tvorí v prvej polovici 17. stor. rozširovanie a vydávanie kníh tohto veľkého filozofa, pedagoga a náboženského mysliteľa. Študenti zo Slovenska, ktorí študovali v Poľsku a vo východnom Prusku, poznali osobne Komenského. Slovenských študentov lákal i počas svojho blatnopotockého pobytu. V potockej škole sa zoznámili s jeho vyučovacími metódami, ktoré neskôr uplatňovali v svojich školách.²²

Živá tradícia Komenského na Slovensku sa udržala i v pobelohorskom období, keď kultúrne meštianstvo udržalo a zachovalo hodnoty českého reformatičného vývoja. „Dílo Lehockého i Tešedíkovo mohlo ovšem stavět na tradici nepřerušného vztahu slovenských evangelických autorů k dílu Komenského, kladném a mnohostranném, jak bylo slovenskými i českými badateli ukázáno.“²³

Živá tradícia Komenského na Slovensku vyústila koncom minulého storočia a v dvadsiatom storočí v osobnosti vynikajúceho slovenského vedca Jána Kvačalu, zakladateľa komeniológie.

Komenského myšlienky na Slovensku ožili po prvej svetovej vojne, keď Česi a Slováci začali v spoločnom demokratickom štáte klásť základy nového života. Jeho idey prenikly do obsahu a metód školskej výchovy. Aj najvýznamnejšia slovenská vysoká škola, Univerzita Komenského, nesie od založenia meno „učiteľa národov“ a usiluje sa vo svojej vedeckej a pedagogickej práci nadväzovať na jeho humanistický odkaz.

Potocký pobyt, najmä praktické skúsenosti využil Komenský v spisovateľskej a edičnej činnosti v Amsterdame, kde vrcholil jeho literárna činnosť.

Vydáva v štyroch zväzkoch Zbrané didaktické spisy, kde sú aj plody potockého pobytu.

POZNÁMKY:

- ¹ Pozri bližšie Karšai, F.: *Jan Amos Komenský a Slovensko*. Bratislava, SPN 1970.
- ² Kvačala, J.: *Komenský, jeho osobnosť a jeho sústava vedy pedagogickej*. Martin 1921, s. 50.
- ³ Brambora, J.: *Význam potockého pobytu pro vývoj pedagogiky a pansofie Komenského*. In: Jan Amos Komenský a Slovensko. Zborník materiálov z prvej slovenskej kmeniologickej konferencie konanej v Prešove v dňoch 15. a 16. septembra 1970. Košice 1971, s. 68.
- ⁴ Pozri bližšie Karšai, F.: C. d., Mátej, J.: *Pedagogické dedičstvo J. A. Komenského na Slovensku*. In: Jan Amos Komenský a Slovensko. Košice 1971, s. 27–45.
- ⁵ Čapková, D.: *Pojetí vzdělání jako celoživotního procesu v díle Komenského*. Pedagogika 20, 1970, č. 5, s. 713–714.
- ⁶ *Škola vševedná*. In: Komenský, J. A.: Vybrané spisy II. Bratislava, SPN 1956, s. 270.
- ⁷ *Vybrané spisy Jana Amose Komenského*, sv. II. Praha, SPN 1960, s. 101.
- ⁸ Komenský, J. A.: *Reč o vzdělávání ducha*. In: Vybrané spisy II. Bratislava, SPN 1956, s. 290–291.
- ⁹ Tamže, s. 243.
- ¹⁰ Pozri Veľká didaktika. Bratislava, SPN 1954, s. 73. Nedostatky vo vyučovaní latin-ského jazyka podrobne analyzuje najmä v VII. kapitole spisu Najnovšia metóda jazykov.
- ¹¹ Latinská škola rozdelená na tri triedy. In: Vybrané spisy Jana Amose Komenského, sv. II. Praha, SPN 1960, s. 168.
- ¹² Tamže, s. 175.
- ¹³ Užitočnosť presnej nomenklatúry vecí. In: Vybrané spisy II. Bratislava, SPN 1956, s. 363–364.
- ¹⁴ Predpisy pre dobre zorganizovanú školu. In: Vybrané spisy II. Bratislava, SPN 1956, s. 404.
- ¹⁵ Komenský, J. A.: *Vlastný životopis*, s. 106. Pozri tiež Jan Amos Komenský o sobě. Praha, Odeon 1987, s. 239.
- ¹⁶ *Škola vševedná*. In: Komenský, J. A.: Vybrané spisy II. Bratislava, SPN 1956, s. 290–292.
- ¹⁷ Tamže, s. 291.
- ¹⁸ *Opera Didactica Omnia*. II. zv., s. 803.
- ¹⁹ Krasnovskij, A. A.: *Jan Amos Komenský*. Bratislava, SPN 1955, s. 61.
- ²⁰ Veľká didaktika, s. 229–230.
- ²¹ Brambora, J.: *Význam potockého pobytu pro vývoj pedagogiky a pansofie Komenského*. Cit. št. s. 71.
- ²² Z bohatej plejády českých a slovenských autorov, ktorí venujú pozornosť problematike J. A. Komenského a Slovenska uvediem aspoň najvýznamnejších: D. Čapková, J. B. Čapek, J. Čaplovič, J. Čečetka, F. Karšai, J. Matej, J. Mikleš, V. Ružička, F. R. Tichý.
- ²³ Čapková, D.: *Případný vliv Konsultace Komenského na starší autory slovenské*. In: Jan Amos Komenský a Slovensko. Zborník materiálov z prvej slovenskej kmeniologickej konferencie konanej v Prešove v dňoch 15. a 16. septembra 1970. Košice 1971, s. 115.

JOZEF PŠENÁK:

THE SIGNIFICANCE OF THE STAY AT BLATNÝ POTOK FOR THE DEVELOPMENT OF J. A. COMENIUS'S EDUCATIONAL IDEAS DEVELOPMENT

J. A. Comenius's stay at Blatný Potok belongs to the most fruitful periods of his life. At Blatný Potok J. A. Comenius returned to the teacher's work after twenty two years which stimulated him to looking for new, effective methods. His ideal was to found a seven-forms pansofic school for which he wrote a theoretical programme called „Schola Pansofica“. Also „Schola Latina Tribus Classibus Divida“ belongs among the Blatný Potok writings; it contains the teaching schedules for the first 3 forms of that seven-forms school. The elaborating of the school theatre plays summed up into the work „Schola Ludus“ are attached to Blatný Potok. Comenius made them a part of the programme of the pansofic school. Also the world-wide known work „Orbis Pictus“ was written here, the text-books Vestibula and both Ianuas were revised in this place

„Atrium“ as elaborated in Potok too. On the occasion of opening each Latin form he read a detailed introduction to the educational contents in that special class. Comenius tried to win George II Rakoczy by his work „Gentis felicitas.“ The world-wide famous work „Orbis Pictus“ was used even more than Ianua. In this book he carried out the ideas concerning the matter-of-fact teaching as well as teaching languages at the best. Teaching at the Potok school J. A. Comenius achieved practical experience; the works elaborated at Blatný Potok make a part of the project „Opera Didactica Omnia. His educational programme as we know it from the Didactica and Pampaedia was made more precise here and it was complemented by other works written at Blatný Potok.

Došlo do redakcie: 2. 7. 1991

Autor: Doc. PhDr. JOZEF PŠENÁK, CSc., katedra pedagogiky FF Univerzity Komenského, Gondova 2, Bratislava